

BABANZÂDE
AHMED NAÎM
(AİLESİ VE İLMİ KİŞİLİĞİ)

Editörler:
İbrahim Özcoşar
Ali Karakaş
Uğur Yiğiz
Mahsun Atsız

DİVAN
Kitap

Dicle Üniversitesi

Mardin Artuklu
Üniversitesi

Bingöl Üniversitesi

Diyarbakır Büyükşehir
Belediyesi

Kayapınar
Belediyesi

İlim Yayma Cemiyeti
Diyarbakır Şubesi

Kadim Akademi

Uluslararası
Müslüman Alimleri
Dayanışma Derneği

BABANZÂDE AHMED NAİM (AİLESİ VE İLMİ KİŞİLİĞİ)

1. Baskı, 2022

Editörler: İbrahim Özcoşar, Ali Karakaş, Uğur Yiğiz, Mahsun Atsız

Kapak ve İç Tasarım: Zafer Yılmaz

Baskı-Cilt: Deren Matbaacılık Ambalaj San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad. No:9/Z
Beylikdüzü / İstanbul Tel: (212) 875 48 86

DİVAN KİTAP

Tahtakale Mah. Ayçiçeği Sok. No: 8/10 D:6 Avcılar / İstanbul
Tel-Faks: (212) 803 40 42
www.divankitap.com.tr / divankitap@gmail.com

Bu kitabın tüm hakları "Editörler Kurulu"na aittir. İzinsiz kopyalanması yasaktır, kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Kitapta yer alan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

DİVAN KİTAP Matbaacılık Basın Yayın Dağıtım ve
Ajans Hizmetleri Ltd. Şti. yayın markasıdır.

BABANZÂDE AHMED NAİM'İN FELSEFENİN GEREKLİLİĞİ KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMLARI

İlhan YILDIZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

GİRİŞ

Ahmed Naim evrensel düşünce yapısına sahip, kendini yenileyen, ufku geniş, hukuk anlayışı gelişmiş bir ilim adamıdır. Doğduğu toprakların önemini bilmekle beraber tüm insanlığı temel alan; mensup olduğu aidiyetleri dikkate almakla birlikte, ümmet anlayışını da prensip edinen bir insandır.

Batı hayranlığının en üst düzeye çıktığı bir dönemde, Ahmed Naim'in felsefe üzerinde yoğunlaşmış, batılı felsefi terimlerin Müslüman bir ülkede nasıl tercüme edilebileceğine yönelik gayretleri takdire şayandır. Ayrıca İslam düşüncesi için felsefenin zındıklık olarak algılandığı bir dönemde bu alanda önemli eserlere imza atmıştır. Bununla da kalmayarak Babanzade Ahmed Naim, 20. yüzyılda İslam felsefesinin özgünlüğünü, kendi biricikliğini en iyi şekilde anlamış ve hatta özümsemiş mümtaz düşünce adamlarından birisidir. O, bir fikir ve icraat adamıdır. Düşünce birliği içinde olduğu ya da olmadığı insanlar tarafından çok sevilen ve saygı duyulan bir insandır. İlmî kişiliği büyük beğeni toplamıştır. O, hem doğu felsefesini hem de batı felsefesini ileri derecede bilen bir feylesoftur. Özellikle bilgi, varlık ve ahlak felsefesinde doğu ve batı felsefesi arasında kıyaslamalar yapmış ve önemli fikirler ortaya atmıştır.

Ahmed Naim, birçok alanda önemli sayıda eserler vermiştir. Özellikle batı felsefesinden Türkçe'ye yaptığı felsefi terim tercümelemleri kendi alanında bir ilktir. Arapça'dan Türkçe'ye yaptığı *Tecrid-i Sarih Tercümesi* çok değerli bir çalışmadır.¹ Felsefenin önemini ve gereğini çok iyi bilen Ahmed Naim, İslam toplumlarının düşünce açısından sahip olduğu yetersizliğini, felsefenin ve felsefe problemlerinin daha fazla konuşulması ve gündem yapılması yoluyla telafi edilebileceğini ileri sürmektedir.

¹ Osman Nuri Ergin, "Takdim", Babanzade Ahmed Naim, *İslam'da Kavmiyetçilik Yoktur*, 15.

Hayatı

Cumhuriyet öncesi Osmanlı aydınları arasında hem şahsiyet hem de sahip olduğu bilgi ve irfan yönüyle gönüllerde ve hafızalarda önemli bir yer edinmiş olan Babanzade Ahmed Naim, her şeyden önce bir tefekkür adamıdır. Sahip olduğu ilmi ve ahlaki birikiminin büyük kısmını ailesine borçludur. Bu anlamda yakın düşüncelere sahip olduğu mücadele birliği yaptığı Eşref Edip, Mehmet Akif Ersoy, Said Halim Paşa, Said-i Nursi, Emrullah Efendi gibi değerli arkadaşlarının önemli katkıları da inkâr edilemez.

Babanzade Ahmed Naim, Babanzade ailesine mensup Mustafa Zihni Paşa'nın en büyük oğlu olarak 1872 yılında Bağdat'ta doğmuş, 1934 yılında da İstanbul'da vefat etmiştir.²

Bir Kürt aşiretine mensup olan Babanzade Ahmed Naim'in, aile geleneğinde ilme ve siyasete olan ilgi yüksek derecededir. Babanzadeler aşireti, Osmanlı padişahlarından Abdülhamid Han zamanında nüfuzlu yapısıyla bilinmektedir. Bu aile, genel olarak Irak'ın Süleymaniye şehrinde yoğun olarak bulunmaktadır.

Babanzade Ahmed Naim, dönemin Bağdat valiliğini yapmış olan Mithat Paşa'nın özel kalemdarlık ve mühürdarlık işlerini yürüten babası Mustafa Zihni Paşa'nın devlet tecrübelerini yakinen şahit olmuş birisidir. Mustafa Zihni Paşa Osmanlı yönetiminde olan Bağdat, Irak, Yemen, Antalya, Bolu gibi şehirlerde yüksek bürokraside görevler almıştır. Hicaz valiliği görevinde de bulunan Mustafa Zihni Paşa, ilmi yeterliliği olan bir şahsiyettir. *İlim ve İslam, İslam'da Hilafet, Mikayyül Ahlak, Kur'an-ı Maneviye* gibi eserleri vardır.³

Babanzade Ahmed Naim, ilk tahsilini Bağdat'da yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek Galatasaray Lisesine kaydolmuştur. 1891 yılında Galatasaray Lisesi'ni bitirerek devrin en yüksek kültür müessesesi olan Mülkiye Mektebi'nde yükseköğrenimini devam ettirmiştir. Başarılı bir yükseköğrenimden sonra 1894'te bu okuldan da yüksek başarıyla mezun olmuştur. Galatasaray Lisesi'nde bir garp diliyle modern müspet ilimlerin mebadisini ve Mülkiye Mektebi'nde idareciliği öğrenen Ahmed Naim, bunlarla da kalmayarak medreselerde okunan İslami ilimleri ve bu arada Arapça'yı da öğrenmiştir.⁴

Bilindiği gibi Babanzade Ahmed Naim, hadis tercümesi de yapmıştır. Özellikle ilk defa *Sahi-i Buhari*'nin *Tecrid-i Sarih* adında büyük kısmını Türkçe'ye çevirmiş, eserin kalanını da ölümünden sonra sevenleri tamamlamıştır.

Babanzade Ahmed Naim, resmi eğitim dışında Arapça ve bazı İslami ilimlerle ilgili özel dersler almıştır. Bu öğrenim süreci, düzenli medrese öğrenimi şeklinden ziyade kendi özel gayret ve çalışmaları doğrultusunda olmuştur.⁵ 1914 yılından itibaren ise Darülfünun'daki felsefe kürsüsünde müderris olarak eği-

² İsmail Lütfi Çakan, "Babanzade Ahmed Naim", *DİA*, C 4, İstanbul 1991, 375-376; Muallim Cevdet İnançalp, *Müderris Ahmed Naim*, Ülkü Matbaası Yay., İstanbul 1935, 2.

³ İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi: Metinler, Kişiler*, Dergâh Yay., 3. Baskı, İstanbul 2017, 321; Hüseyin Hansu, *Babanzade Ahmet Naim*, Kaynak Yay., İstanbul 2007, 16.

⁴ Ergin, "Takdim", Babanzade Ahmed Naim, *İslam'da Kavmiyetçilik Yoktur*, 10.

⁵ Aldığı eğitimin detayları ve Arap edebiyatına ilgisi için bkz. Hansu, *Babanzade Ahmet Naim*, 22; Mithat Cemal Kuntay, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif*, İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1986, 104.

tim vermeye başlamıştır. Bu kürsüde psikoloji (*ruhiyat*), ahlak, mantık, metafizik (*mabad-üt-tabia*) dersleri okutmuştur.⁶

Darülfünun'daki felsefe hocalığı vesilesiyle kaleme aldığı felsefe çalışmaları dışında, yazarlık hayatına 1898 yılında *Servet-i Fünun* mecmuasında Arap edebiyatından yaptığı şiir tercüme şerhleriyle başlayan Ahmed Naim, mekteb-i sultani'deki hocalığının bir parçası olarak Arapça ders kitapları telifiyle de uğraşmıştır. 1908 yılında çıkmaya başlayan *Sırat-ı müstakim/Sebilürreşad* dergisinin kadrosu içinde yer alarak hadis tercüme ve şerhleri yanında fikri makaleler de yazmıştır. *Türk Yurdu*, *İçtihad* ve *İslam Mecmuası*'alarında milliyetçilik, kadının konumu, fıkıh usulüne dair yayımlanan yazılara karşı tenkit-tartışma metinleri de kaleme almıştır.⁷

Ahmed Naim, daha sonra 1919 yılında Darülfünun Umum Müdürlüğü görevi yapmıştır. 1934'te İstanbul Üniversitesinin açılıp Darülfünun'un kapatılması ile bu kurumdan ayrılmıştır. Kendisine dayatılan dini, pedagojik ve siyasi baskılar ayrılmasının sebepleri olmuştur. Zira o dönemde cumhuriyet devrim ve inkılaplarına uygun eğitim öğretim çalışmaları hız kazanmış ve yükseköğretimde de çalkantılara sebebiyet vermiştir. 1933 üniversite reformu ile Darülfünun üzerinde hem idari hem de ideolojik baskılar hız kazanmıştır.

Düşünce Dünyası

Ahmed Naim'in genel yaşam öyküsünü dikkate aldığımızda fikir, söz ve tavırlarıyla saltanat, meşrutiyet, cumhuriyet dönemlerinde İslamcı fikir yapısıyla bilindiği aşikârdır. Çünkü Babanzade Ahmed Naim, bu dönemlerin tümünde muhalif kişiliğiyle tanınan bir isimdir. O, Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan fikir hareketlerinden İslamcılık akımı içerisinde yer almış ve aynı zamanda kanaatleri dikkate alınan nadir düşünürlerden birisidir. Bilindiği gibi İslamcılık akımı, İslam'ı bir bütün olarak yeniden hayata hâkim kılmak amacını güden ve 19. yüzyılda ortaya çıkan bir harekettir. İslam dünyasında Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh gibi temsilcileri bulunan bu akım, Türkiye'de *Sırat-ı Müstakim-Sebilürreşad*, *İslam Mecmuası* ve *Volkan* gibi dergilerde toplanan kişilerin öncülüğünde ortaya çıkmış ve gelişmiştir. İslamcılık akımının temsilcilerinden olan Ahmed Naim, medrese dışında yetişmiş olmasına rağmen, dini ilimleri ve Arapça'yı özel gayretleriyle öğrenmiş, siyasi ve sosyal alandaki problemlerin çözümünü Kur'an ve Sünnet'e dönüşte aramış bir aydındır. Hadisle ilgili yazı ve eserleri bu düşüncesinin bir sonucudur. Zaman değişse de nassların değişmezliğini savunmuş, dinde yapılmak istenen yeni ve modernist yorumlara karşı çıkmıştır. Ona göre din bir bütündür, öyle kabul edilmeli ve yaşanmalıdır. İslam'ın emirleri yalnız itikat ve ibadetlerden ibaret değildir. İslam insanlar arasındaki muamelat, muhakemat ve cezalara da şamildir. Bu yüzden din ve dünya işlerini ayırmak prensibi İslam'a

⁶ Ergin, "Takdim", Babanzade Ahmed Naim, *İslam'da Kavmiyetçilik Yoktur*, 12.

⁷ Babanzade Ahmed Naim, *Felsefe Makaleleri -Fransızca'dan Çevirdiği Altı Makale-*, (Haz. M. Cüneyt Kaya, Cahid Şenel) Klasik Yayınları, İstanbul 2014, 19.

uymaz. Kitap, sünnet, icma ve kıyasla tespit edilmiş bulunan hükümlerin, İslam dünyasının kıyamete kadar bütün hükümlerini karşıladığı inancındadır. O İslamcılık akımının yayın organları olan *Sırat-ı Müstakim* ve *Sebilürreşad* dergilerinde yazdığı makalelerde, bu düşüncelerini dile getirmesinin yanı sıra İslam dinine yönelik eleştiri ve saldırılara da cevap vermiştir.⁸

Tasavvuf Anlayışı

Babanzade Ahmed Naim'in, Avrupa'daki felsefe geleneğine karşı İslami Tasavvuf geleneğini bir panzehir olarak gördüğünü söyleyebiliriz. O, İslam'ın temel prensiplerinden çıkarılan tasavvuf ilminin düşünce dünyasında önemli katkıda bulunduğundan bahseder. Avrupa'daki felsefe geleneği ile İslam felsefesi arasında bir kıyaslama yapar. İslam'ın genel olarak kesin ve sağlam dayanaklarla düşünceyi desteklediğini söyler. İlim ehlinin Avrupa felsefe geleneğini ısrarla takip etmesindeki mantığı anlamakta zorlandığını belirtir. İlim ehlinin tasavvuf felsefesini önemsemesi gerektiğini düşünür. Tasavvufun kalpleri sakinleştiren yönünün dikkate alınmamasını ilim ehlinin bir kaybı olarak görür.⁹

Ahmed Naim, Batı felsefesi hayranlarının yanlış tutumunu eleştirdiği yazılarında önemli tespitlerde bulunmuştur. İslam tasavvufunun özgün bir felsefe alanı olduğundan söz eden Ahmed Naim, tasavvuf gibi bir düşünme biçiminin bizde var olmasının bir avantaj olduğunu ve bunun değerinin bilinmesi gerektiğini şu cümlelerle vurgulamaktadır:

“Batı felsefesini bilmeyi övünç vesilesi sayanlar, Avrupa filozoflarını birbirini nakzeden, çoğullukla kendi kendisini yıkan, esası hep ihtimallere dayanan, o bitmez tükenmez felsefe teorilerini bilmeyi en büyük deha ve marifet sayanlar birazda kendine gelseler akaid ilminden başka illet, sebep ve hikmetlerinden bahseden şeriatın hakikatlerini açıklayan hakikatlerin özünü toplayan ‘tasavvuf ilmi’ namıyla bir İslam felsefesinin mevcut olduğunu, bu yüce ilmin yalnız zamanın tahripkâr elinden kurtulan kitaplarıyla pek zengin kütüphaneler vücuda getirebileceğini açıkça görmüş olurlardı.”¹⁰

Ahmed Naim, İslam ilimlerindeki derin bilgisinin ışığında tasavvufun ele aldığı bazı ontolojik konuların avamın arasında ve hatta tasavvuf ehlinin bir kısmının önünde tartışılmaması gerektiğini söyler. Çünkü ulu orta bu tür meselelerin tartışılmasının, ilmi derinliği az olanlar tarafından yanlış anlaşılacağı ve bunun İslami düşünceye zarar verebileceğini belirtir.¹¹

Felsefe Hakkındaki Görüşleri

Ahmed Naim'e göre felsefenin İslam literatüründeki adı “ilm-i hikmet”tir. Ancak “hikmet” kelimesinin “hikmet-i tabiiye” diye ifade edilen fizik ilmi için

⁸ Hasan Karayiğit; “Asım Öz, Hasan Karayiğit ile Babanzade Ahmet Naim Bey'in ‘Mukaddime’si Üzerine Bir Röportaj’”, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=163399> (25.08.2015)

⁹ Babanzade Ahmed Naim, *Temrinat*, 7.

¹⁰Hansu, *Babanzade Ahmet Naim*, 102; Babanzade Ahmed Naim, *Temrinat*, 5.

¹¹Osman Nuri Ergin, *Ahmed Naim Zatı ve Eserleri*, Yüksel Yay., İstanbul 1945, 20-21.

de kullanıldığını dile getirir. Ona göre hikmet-i tabiiye kelimesinin felsefe anlamındaki hikmet ile karıştırılma ihtimali vardır. Dolayısıyla hikmet-i tabiiye diye adlandırılan fizik kelimesinin kullanıldığı bağlamlarda, hikmet kelimesi kadar yaygın olarak kullanılan “felsefe” tabirini kullanmayı daha uygun görür.¹² Bu hassasiyetle hareket eden Ahmed Naim, yabancı bir kelimeyi tercüme ederken, kendi düşünce geleneğimiz içinde yaygın olarak anlaşılan anlamının esas alınmasını çok önemli olduğunu düşünür.

Ahmed Naim, felsefe ve filozof kavramlarına geniş izahatlar getirmiştir. O, felsefe ve filozof kavramlarını tanımlarken, öncelikle halk arasında kullanılan anlamlarına da atıflar yapar. Felsefe ve filozof kavramlarının halk tarafından anlaşılan anlamlarına atıf yaptıktan sonra, söz konusu kavramlardan ne anladığını açıklama yoluna gider. Filozof ve felsefe kavramlarını açıklarken, üç değişik izahatta bulunur. Bu açıklamaların ilkinde göre *filozof, sıkıntılı günlerinde tam bir sabır ve ağır başlılıkla zorluklara göğüs geren, zamanın getirdiği acıları hiç sayan, sevinçli günlerinde de her türlü aşırılıktan kaçınarak orta yolu muhafaza yetisini edinmiş olan kimseye* denir. Dolayısıyla filozof kavramından halkın anladığı ilk anlamdan yola çıkan düşünürümüz, felsefeyi “hikmet” kavramıyla, filozofu da “hikmet sahibi” bir kişi diye adlandırma yoluna gitmiştir. Halkın filozof ve felsefe kavramlarından anladığı ikinci bir anlamdan yola çıkarak *filozofun, her gördüğü şeyin mahiyetini anlamaya çalışan, ulu orta verilen sıradan, açıklamalara güç inanan, gördüğü ve işittiği her şeyi akli ile tartmaya uğraşan bir kimse olduğunu* söyler. Buna göre de *filozof, bir madde hakkında bir mesele hususunda hüküm vermeden önce uzun uzun araştırma yapmaktan üşenmeyen, ilmi konulara meraklı olan düşünceli ve tefekkür sahibi kimseye* denir. Buna göre felsefe de, inceleme ve araştırma hakkı ve yahut araştırma hürriyeti (hürriyet-i tedkik ve tefahhus) anlamına gelir.¹³

Felsefi Görüşleri

Varlık Hakkındaki Görüşü

Ahmed Naim, varlık dünyasını genel olarak his ve mana âlemi olmak üzere iki kısma ayırır. O, duyuyla algıladığımız fiziki âleme “his âlemi”, insanın duyuvarının dışında var olan âleme de “mana âlemi” adını verir.¹⁴ Naim Efendi, varlığın ne olduğu hakkında düşüncelerini ortaya koyarken, ilimlerin ve felsefenin işlevleri hakkında açıklamalarda bulunur. Ona göre ilimler, varlığın geneli hakkında bilgi veremezler. Çünkü var olanların bütünü hakkında doğru bir fikir edinebilmek için, ilimlerin ulaştığı sonuçlar arasında değişik açılardan irtibatlar kurmak gerekir. Aksi halde var olan, ancak bir boyutuyla tanınabilecektir. Var olanların geneli hakkında doğru bilgi elde etmenin yolu, ilimlerin temel ilkeleri-

¹² Bkz. Babanzade Ahmed Naim, *Mebadi-i Felsefeden İlmü'n-Nefs*, 29.

¹³ Babanzade Ahmed Naim, *Hikmet Dersleri*, Matbaa-yı Hukukiye, İstanbul 1914, 3.

¹⁴ Hansu, *Babanzade Ahmet Naim*, 100.

nin sorgulanmasından geçer. Bu görevi de en iyi felsefe gerçekleştirebilir. Dolayısıyla varlığı araştırmada felsefe önemli bir araç haline gelmektedir.¹⁵ Düşünürümüz, “fizik âlemi” dediği âlemde birçok ilim ve bilim dalının olduğunu söyler. O, bütün bu ilim ve bilim dalları arasında doğrudan ya da dolaylı ilişkiler olduğunu düşünür. Bu ilişkiler sayesinde, fiziki âlemdeki varlıklar, var olma mücadelelerini sürdürürler. Filozofumuz, fiziki âlemin dışında duyularımızla algılayamadığımız ve adına “mana âlemi” dediği bir varlık alanından daha bahseder ki bu âlemin içerisinde Tanrı ve metafizik hakikatler bulunur.

Tanrı Anlayışı

Filozofumuza göre, Tanrı tek yaratıcıdır. “İlahi irade” varlıkla ilgili bütün olgusal olayları, ilahi kudretin eseri olan beşeri eylemleri yaratmada tam yetkilidir. Bütün yaratılmışlar O’nun “ol” emri doğrultusunda vücuda gelmiştir. Gerek âlemi tanzim ve tedbir eden evrensel kanunların; gerek bu evrensel kanunların gereği olarak ortaya çıkmış olan cüz’i olayların yoktan yaratıcısı, ilahi irade sahibi olan Yüce Allah’tır. İlahi irade sahibi olan Allah, sonsuz kudreti ile istediği her şeyi yapma ve yaptırma gücüne sahiptir.¹⁶

Büyük İslam düşünürü Farabi’nin Tanrı tasavvuru ile ilgili düşüncelerini hatırlamanın, konunun daha anlaşılır olmasına katkıda bulunacağını söyleyebiliriz. Farabi’nin bu konudaki fikirleri, Ahmed Naim’in Tanrı tasavvurunu destekler mahiyettedir. Farabi Tanrı için, âlemin yaratıcısı ve onun tek varlık nedeni ifadelerini kullanır. Ona göre Tanrı, hiçbir şeyin mantıksal ve ontolojik bakımdan kendisinden önce gelemeyeceği ve yine varlık olarak O’ndan yüce olamayacağı en üstün ve en mükemmel varlıktır. O, ne madde ne de surettir.¹³⁸ Dolayısıyla düşünürümüzün Tanrı için kullandığı Zat-ı Ecel-i Ala tabiri, Farabi’nin Tanrı için kullandığı ifadeleri özetlemektedir. Görülmektedir ki Naim Efendi, Tanrı mefhumu ile ilgili bilgilerini ortaya koyarken tevhid anlayışını elden bırakmamaktadır. Allah subuti ve zati nitelikleriyle vücuda gelen tüm var olanların ilk ve tek sebebidir. O, “ol” emri nidasıyla her şeyi yarattığı gibi, bu gücünden de sual olunmamaktadır.

Metafizikle İlgili Görüşleri

Ahmed Naim’e göre metafizik, ilk ilkelerden bahsetmektedir. O, metafizik meseleleri felsefe-i ula başlığı altında inceler. Metafizik ile ilgili meselelerin ilk ilkelerin yanında Tanrı ve birtakım ilahiyat konularından da oluştuğunu söyler. Ona göre ilk ilkelerden kasıt insana akıl nimetini sağlayan iyi ve kötü, doğru ve yanlış, mutluluk ve mutsuzluk gibi meselelerdir. Ve Tanrı her zaman iyinin, doğrunun ve mutluluğun yanında olmuştur.¹⁷

Düşünürümüz, metafizik alanla (*mabade’t-tabia*) ilgili düşüncelerini ortaya koyarken ilahiyat konularına değinmektedir. Bu konulardan birisi de vahiydir.

¹⁵ Kılıç, “Babanzade Ahmed Naim’in Felsefi Görüşleri”, 309.

¹⁶ Kılıç, “Babanzade Ahmed Naim’in Felsefi Görüşleri”, 330.

¹⁷ Kılıç, “Babanzade Ahmed Naim’in Felsefi Görüşleri”, 312; Babanzade Ahmed Naim, *Ahlak-ı İslamiye Esasları*, 44.

O, vahyin mahiyetinin sadece peygamberlere malum olduğunu, onlardan başka hiç kimsenin onun mahiyetinden bahsedemeyeceğini, vahyin mahiyetinden söz etmenin körlerin renklerden söz etmesi gibi küstahlık olacağını; sadece vahyin inişi esnasında müşahede edilen olaylardan ve vahyin mertebelerinden bahsedilebileceğini ileri sürer. Ayrıca, vahiy alma esnasında Hz. Peygamber'in beşer tabiatından çıkıp melek tabiatına girdiğini belirtir.

Naim Efendi, metafiziksel olaylardan birisinin de “mucize” olduğunu düşünür. O, mucizenin varlığını savunur. Mucizenin, Allah tarafından olağan olaylar dışında insanlığın hizmetine sunulan bir hakikat olduğunu belirtir. Hatta haber-i vahid ile mucizenin sabit olduğunu söyler. Mucizeyi inkâr etmenin yanlışlığını ispatlamak için, fen ilimleri erbabının kullandığı yöntemlerden faydalanmaya çalışır. Ona göre ilim erbabı, kendi alanlarında ulaşan haberleri haber-i vahid olarak görür. Buna rağmen onların bilmedikleri ve görmedikleri hadiseleri alelade reddetmediklerini, bu gibi konular hakkında reddetmekten de tasdik etmekten de kaçınarak “bilmiyoruz” demekle yetindiklerini belirtir. Filozofumuz fen ilimleri erbabının haber-i vahide inandığını, bu ilk bilgiler üzerine hüküm bina ederek kendi ilimlerini çoğaltmaya çalıştıklarını dile getirir. Dolayısıyla nasıl ki fen ilimlerinde ehil olanların görünmeyen ilimleri peşinen inkâr etmiyorlarsa, mucizenin varlığını da peşinen inkâr etmemek gerektiğini düşünür.

Ahlak Görüşü

Babanzade Ahmed Naim, ahlakı kendi ifadesiyle şöyle tarif eder: “Halk, insanın suret-i zahiresi olduğu gibi, hulk da suret-i batınisidir. Buna göre ilm-i ahlak, netice ve semere itibariyle değişmeyen evvel ve ahir amelî hikmet namını taşımaya salih olan ilimdir.”¹⁸ Görülüyor ki düşünürümüz ahlakın, geçmişten ebediyete kadar pratik bir değer taşıyan, salih amel ile vücud bulan ilim olduğunu düşünmektedir.

Dönemi itibariyle materyalist filozofların evrensel bir ahlak anlayışının olmadığı iddiasının aksine Ahmed Naim'e göre evrensel bir ahlak yasası vardır. Ahlak kanunları sadece insana hastır. Ona göre, toplumdan topluma değişiklik gösterse bile bu ahlak yasası fitridir. Evrensel ahlak kanununun tüm insanlarca kabul edilmesi için, ahlaki davranışın tüm insanlarda var olan ortak fitrata uygun düşmesi gerekir. Bu kanunların akıl ile yoğrulması önemli bir şarttır. İslam'ın da ahlak kanunu, ortak fitrat ve ortak akıl üzerine kurulmuştur.¹⁹

Ahmed Naim zaman, mekân ve kültüre göre değişen bir ahlak anlayışını kabul etmez. Ona göre “ahlak yasası” evrenselidir. Ahlakın evrensel olması, ahlakın sadece insana has kılınmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla düşünürümüze göre ahlak yasasının evrensel olması, bu yasanın insan türünün bütün fertlerinin ortak yaratılışına uygun olmasıyla yakından alakalıdır. Ona göre ahlak yasasının evrensel olması ya da insanların müşterek tabiatına uygun olması, onun özellikle

¹⁸ Babanzade Ahmed Naim, *İlmü'n-Nefs*, 499.

¹⁹ Babanzade Ahmed Naim, *Ahlak-i İslamiye Esasları*, Amedi Matbaası, İstanbul h. 1340, 67.

ilahi vahiyden kaynaklanan bir değer olmasıyla ilişkilidir. Ayrıca Ahmed Naim'e göre ahlak yasasının evrensel bir yasa olabilmesi için, bu yasanın doğruluğuna kuvvetle iman eden insanlara ihtiyaç vardır.²⁰

Ahmed Naim ahlakın genelde dinin, özelde de İslam'ın emir ve buyrukları doğrultusunda temellendirildiğini düşünür. Ona göre dini buyruklar, insani kaideler ahlakın mihenk taşıdır. Ahlakın temeli dindir. İslam'da veya İslam toplumlarında ahlaki görevler, ahlaki sorumluluklar dini kurallar birbirinden bağımsız düşünülemez. Ahlak ve din aynı şekilde anlaşılır. Ahlaki buyruklar aynı zamanda dini ve insani bir kurallar bütünü temsil eder. Kur'an-ı Kerim'in ilk ayetlerine baktığımızda ahlaki buyruklar daha ağırlıktadır. Bu da İslam dininin ahlakı çok önemseyişinin bir göstergesidir.²¹ O, ahlakın temellendirilmesinde din kadar önemli bir rol oynayan aklın da olduğunu düşünmemiz gerektiğini söylemektedir. Dolayısıyla ahlak din ve aklın unsurları aracılığıyla kemale erebilecektir. Bu sadece İslam dini için değil diğer kadim dinler için de aynıdır. O'na göre, materialist filozofların iddia ettiği gibi, Allah'tan bağımsız ve köken itibarıyla sadece insana dayanan bir ahlak anlayışı kabul edilemez.

SONUÇ

Yaşadığı dönem itibarıyla felsefi birikiminden dolayı adından söz ettiren Babanzade Ahmed Naim, tüm çevrelerce takdir edilen bir kişiliğe sahiptir. O ele aldığı dünyevi meseleleri toplumun faydası için kullanmaktan çekinmemiştir. Babanzade'nin gayet mütevazı ve insani bir hayat öyküsü vardır. Öyle ki onun muttaki yaşam tarzı ölüm biçimine de yansımıştır. O, bir öğlen namazı esnasında secdeye giderken Hakk'ın rahmetine ulaşmıştır.

Düşünürümüzün felsefe algısına ve ele aldığı felsefi problemlere genel olarak baktığımızda, onun konumuzla ilgili olarak sistematik bir düşünce ortaya koymak niyetinde olmadığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte Ahmed Naim, çok fazla felsefi konu üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Onun sistematik bir felsefe anlayışına sahip olmaması, felsefi meselelerde bazı önemli tezler ortaya koymadığı anlamına da gelmemelidir. Aksine O, bazı konularda yeni ve önemli fikirler de dile getirmektedir. Ahmed Naim'in felsefe algısına baktığımızda, geçmiş felsefi düşünce dünyamızı yeniden keşfetmemizi talep ettiğini görürüz. Hatta ona göre bizim bugün felsefe için yapacağımız en önemli katkı yeni felsefi teoriler ortaya koymaktan ziyade; eskide varolan felsefi birikimlerimizi keşfetmek ve onları sahiplenmektir. O, bu anlamda iyi niyetle ve büyük bir azimle ilmi ve irfani birikimini döneminin felsefi düşünce dünyasına aktarmak istemiştir. Darülfünun gibi özellikli ve kaliteli bir kurumda felsefe, mantık, psikoloji ve ahlak alanlarında onun ders vermiş olması, bu alanlarda ciddi bir birikiminin olduğunu göstermektedir. Bu anlamda Naim Efendi'nin ismi, döneminin büyük felsefe otoriteleri arasında geçmektedir.

²⁰ Babanzade Ahmed Naim, *Ahlak-i İslamiye Esasları*, 67; Kılıç, "Babanzade Ahmed Naim'in Felsefi Görüşleri", 23.

²¹ Babanzade Ahmed Naim, *Ahlak-i İslamiye Esasları*, 16.

KAYNAKLAR

- Babanzade Ahmed Naim, *İslam Ahlakının Esasları*, Elips Yay., Ankara 2011.
- ; *Mebadi-i Felsefeden İlmü'n-Nefs*, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1917.
- ; *Ahlak-i İslamiye Esasları*, Amedi Matbaası, İstanbul h. 1340.
- ; *Felsefe Makaleleri -Fransızca'dan Çevirdiği Altı Makale-*, (Hazırlayanlar: M. Cüneyt Kaya, Cahid Şenel) Klasik Yay., 1. Baskı, İstanbul 2014.
- ; *Mebadi-i Felsefeden İlmü'n-Nefs*.
- ; *Hikmet Dersleri*, Matbaa-yı Hukukiye, İstanbul 1914.
- ; "İslam'da Dava-yı Kavmiyet", *Sebilürreşad Dergisi*, C 12, S 293, 1332/1914, s. 114-128.
- Çakan, İsmail Lütfi; "Babanzade Ahmed Naim", *DİA*, C 4, İstanbul 1991, ss. 375-376.
- Ergin, Osman Nuri; *Ahmed Naim Zatı ve Eserleri*, Yüksel Yay., İstanbul 1945.
- ; "Takdim", Babanzade Ahmed Naim, *İslam'da Kavmiyetçilik Yoktur*, İçinde, Bedir Yay., İstanbul 2013.
- Hansu, Hüseyin, *Babanzade Ahmed Naim*, Kaynak Yay., 1. Baskı, İstanbul, 2007.
- İnançalp, Muallim Cevdet, *Müderri Ahmed Naim*, Ülkü Matbaası Yay., İstanbul 1935.
- Kara, İsmail, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi: Metinler, Kişiler*, Dergâh Yay., 3. Baskı, İstanbul 2017, s. 321-365.
- Karayiğit, Hasan, "Asım Öz, Hasan Karayiğit ile Babanzade Ahmed Naim Bey'in 'Mukaddime'si Üzerine Bir Röportaj", <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=163399>, (25.08.2015)
- Kılıç, Recep; "Babanzade Ahmed Naim'in Felsefe Görüşleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 36, 1997, ss. 297-339.
- Kuntay, Mithat Cemal, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif*, İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1986.